

Valor social dels Escacs

Conferència pronunciada pel Dr. R. Rey Ardid, Campió d'Espanya ocupant la tribuna del CENTRE, el dia 18 de desembre de 1931, i traduïda a la nostra llengua.

Senyores: Senyors:

Quan vaig rebre la invitació d'aquesta entitat de tan brillant i antiga història cultural, per a ocupar aquesta tribuna, tantes vegades honorada per homes eminents, el meu primer impuls fou de renunciar a una distinció tan elevada per no creure'm amb mèrits suficients per dirigir-vos la paraula; però vet ací que quan em disposava a exposar el raonament de la meva justificada negativa em vaig donar compte que havíeu utilitzat com a missatge de la vostra invitació al meu volgut amic i company senyor Vilaseca, envers el qual em dec per múltiples raons. Aviat em vaig convèncer que la meva negativa hauria estat inútil i vaig optar per acceptar molt gustós i complagut bo i donant-me compte com era d'excessiu el meu propòsit i ací em teniu disposat a abusar una estona de la vostra benevolença.

He escollit per tema del meu parlament el "Valor social dels Escacs" i estic segur que, en sentir el títol, algú de vosaltres pensarà: quin valor social pot tenir un passatemps tan poc transcendental en aparença? i, malgrat això, jo procuraré que en el curs de les meves paraules us aneu convençent que el títol de la meva dissertació no respon a una illusió o bé a un afany d'escaquista eminent sinó que és un reflex fidel de la realitat.

Abans de continuar i tenint en compte que segurament molts dels que m'escolteu desconeixeu les característiques del joc científic vaig a presentar-vos l'objecte de la meva conferència. En què consisteixen els escacs? D'on prové un joc tan interessant?

Els escacs no consisteixen en altre cosa sinó en la lluita entre dos exèrcits de peces que es mouen, al conveni d'unes lleis determinades sobre un tauler de fusta quadriculat, els quals són conduïts pels jugadors respectius. Cadascú d'aquests exèrcits està constituït per 16 peces diferents: un rei, una reina (o dama), dues torres, dos alfils, dos cavalls i vuit peons. Aquell del dos bàndols que aconsegueix anihilar a l'altre, guanya la partida, i quan això no arriba, és a dir, quan cap dels dos lluitadors aconsegueix el seu propòsit, la

partida acaba en empat o taules. Mancaria d'oportunitat i fins i tot d'interès que ara no ens estenguéssim sobre els detalls del curs d'una partida d'escacs. Sapigueu, només, els que no estigueu familiaritzats amb les seves combinacions, que elles són tan complicades i nombroses que per estudiar-les encara que sigui només parcialment existeixen actualment innumbrables textos i revistes dedicats exclusivament al joc d'escacs.

No ocorre el mateix amb cap altre joc ni passatemps conegut, perquè encara que n'existeixin alguns altres bastant complicats i difícils, com el bridge, per exemple, el joc de les dames o el tresillo, no compten ni molt menys amb la quantitat de publicacions que posseeix el joc dels escacs. Vet ací un fet molt significatiu, del qual parlarem més endavant.

Així, doncs, existeix un joc al qual dediquen actualment molts milers, per no dir milions, de persones cultes llurs moments de lleure. Jo crec que les que m'estan escoltant tindran també alguna curiositat per conèixer l'origen d'un esport intel·lectual tan interessant. Des de quan es juga als escacs damunt la terra? Es producte de l'enginy d'un home o ha anat evolucionant poc a poc fins adquirir la seva forma actual? Com ha arribat a nosaltres? Vet ací plantejades unes qüestions, a les quals vaig a contestar breument no tant sols amb l'objecte de satisfer la curiositat natural dels que les ignoren sinó perquè, en contestar-les, anirem adonant-nos d'alguns fets històrics que donaran una fermesa especial als arguments que donarem tot d'una per defensar la nostra tesi.

Referent a l'origen dels escacs, s'ha discutit molt; actualment, — després d'investigacions pacients dels historiadors, sembla fóra de tota mena de dubtes que fou a l'Índia misteriosa i magnífica. L'historiador àrab Masudi, mort al Caire l'any 958 de l'era cristiana, assenyala com a data de la seva invenció, el regnat del monarca Balhit, 120 anys després de la mort de Poro, el rei vençut per Alexandre el Gran a les vores de l'Hidespes; l'època d'aquest regnat correspon aproximadament a uns 200 anys abans de Jesucrist. Sembla que és aquesta la veritat històrica, i cal deixar de banda, per manca de fonament, les llegendes que atribueixen la invenció dels escacs a Sem i Jafet, els fills de Noé, al rei savi Salomó, al capità grec Palamedes, a un heroi de Troia, als filòsofs Jerjes i Aristòtel, als germans Lydo i Tirrèn, als pastors de l'Escítia, als Egipcis, als xinesos i als babilonis.

Es desconeix el nom de l'indi que va inventar els escacs; amb tot, vosaltres recordareu del temps que éreu estudiants de matemàtiques, la llegenda que atribueix la seva invenció a Sissa o Sassa, aquell brahman savi, que per donar al seu tirà, el rei Schiram, una lliçó de bon governament va imaginar aquest passatemps ple d'enginy que ben aviat fou favoreseut pels erudits de la Cort, arribant així fins al rei que fou desitjós d'aprendre'l. El brahman, ensems que explicava les seves regles al monarca, li va anant inculcant impor-

tants veritats respecte al valor del rei en la partida, que no pot res sense l'auxili i sense l'amor dels seus súbdits; aviat el monarca es donà compte de la lliçó que se li donava i, reconeixent la seva política injusta i perillosa, canvià oportunament de comportament i arribà a conquerir l'amor del seu poble. Agraït a l'astut brahman, li oferí la recompensa que ell demanés i vosaltres recordareu bé com llavors Sissa va donar al seu sobirà noves proves del seu enginy fent-li aquella petició en aparença tan modesta: un gra de blat per la primera quadrícula, dos per la segona, quatre per la tercera i així anant doblant fins a l'última de totes. La suma que resulta de sumar tota aquesta quantitat de blat és tan fabulosa, que d'ençà que la terra nodreix l'home amb els seus fruits, no ha arribat a donar una quantitat tan astronòmica. D'aquesta manera Sissa va advertir el seu rei amb quin compte i amb quina vigilància han d'atendre els poderosos les peticions dels seus súbdits, perquè corren pel perill de trobar dissimulades sota les aparences d'una súplica innocent les perversitats més inesperades. Quina bella llegenda, tantes vegades repetida i sempre de grat! Jo no sé, senyors, si fou aquest l'origen veritable dels escacs, però us asseguro que un joc tan científic com del que estem parlant, que un joc de niçaga tan gloriosa i d'un contingut tan profund mereixeria de tenir un origen tan bell i tan educador com el de la llegenda de Sissa.

L'hermetisme tradicional en què va romandre el misteriós país dels indús, fou la causa que els escacs tardessin algunes centúries a transmetre's als altres pobles civilitzats. Ja hem dit que la invasió de l'Índia per Alexandre el Gran és en més de 100 anys anterior a la invasió dels escacs, i per aquesta raó no pogueren servir aquestes conquestes per la difusió del joc en la resta del món. Quedà llavors l'Índia tancada novament en ella mateixa, lliurada al culte propi de la seva riquesa, de la seva religió, de la seva filosofia i del seu idioma; completament aïllada dels altres països i d'aquesta manera el joc dels escacs no sortí mai de les seves fronteres. Hem d'arribar a 750 anys més tard (550 de l'era cristiana) per veure aparèixer els primers vestigis de les relacions comercials amb Pèrsia i Xina. Per aquesta raó aquests dos països orientals foren els primers d'aprendre dels indis el joc d'escacs.

Però, com arribaren els escacs a Europa? Segons l'opinió més versemblant fou mitjançant la Pèrsia, per tal com trobant-se aquest joc molt estès en aquest país en el temps de la seva invasió pels àrabs (any 633) així l'aprenien ells i el duïen ràpidament a llur pàtria i a llurs dominis. Una bona prova d'aquesta afirmació és el fet que alguns dels noms de les peces i jugades que encara fem servir són evidentment d'origen persa, com ocorre amb els termes *torre* i *enroc* que ve de *roc*; *jaque*, que ve de *chat*, i *alfil* que ve de *pil*. Per cert que la denominació d'aquesta darrera peça dóna molta llum en favor de la hipòtesi que els àrabs aprengueren el joc dels perses, perquè l'alfil actual, anomenant-se *pīl* en llengua persa, els àrabs hagueren d'anomenar-lo *fil*, en lloc de *pil*

per carèixer llur alfabet de la lletra p. En passar a l'idioma castellà el fil àrab fou precedit per l'article al i d'ací ve el nom de l'alfil actual.

Els àrabs, aquest poble intelligent i cultíssim, que, com ha dit Castelar, ha estudiat i cultivat des de el gra d'arrós perdut en les llacunes fins a l'astre lluminós perdut en els espais, dedicà també als escacs una atenció preferent, essent relativament nombrosos els grans jugadors d'aquell temps, el nom dels quals ha arribat fins a nosaltres: Al-Suli, Al-Adli, Ibn Daudan, Al-Arí, foren els més notables. El joc dels escacs s'introduí també en les corts dels magnats i aquell califa de Bagdad que es digué Harun-alRaschild, que brillà vers l'any 706, el poder i la magnificència del qual inspiraren les llegendes daurades de les mil i una nits, era gran afectat als escacs i protegí als grans jugadors de la seva època. El seu fill tercer Moutasim Billah, arribà a ésser un jugador d'una gran força i composà un problema que és el més antic de tots els coneguts. Els escacs obtenen tanta preeminència entre els àrabs, que arriben a ésser un joc familiar a tots ells i la seva popularitat és tan gran que Mahoma en parla en la 5.ª Sourata del Corà.

No té res d'estrany que un joc tan conegut i cultivat entre els islamites s'estengué ràpidament per tots llurs dominis i arribés també a la Cort dels Califes de Còrdova. Aquest és el camí seguit pel joc d'escacs en introduir-se a Europa i això ens explica perquè els jugadors espanyols es distingiren tant de la resta dels europeus pel fet de la introducció dels escacs pel costat d'Ocident. Així veiem que Espanya fou el primer poble europeu on es conegué aquell joc, la qual cosa ocorregué l'any 800 de l'era cristiana.

Voldria posar ací un breu parèntesi per a parlar d'un fet especial indubtablement relacionat amb aquesta època floreixent de la civilització àrab. De tothom són conegudes les proeses en les conquestes del poble de la Mitja Lluna i l'Àfrica septentrional i Espanya no foren prou per a satisfer el seu afany de poder i en temps del califa Uliz I, l'imperi àrab arribà a sotmetre gran part de l'Àsia i de l'actual Oceania. Gairebé totes les illes de l'arxipèlag actual de la Malàsia veieren com arribaven a llurs costes expedicions d'aventurers musulmans que s'hi plantaven i fundaven imperis poderosos, alguns dels quals encara subsisteixen, com el de Joló. En aquestes illes, els costums, aficions i religió àrabs varen formar una barreja extranya amb les supersticions i la vida primitiva de la raça malaia. Indubtablement els musulmans introduïren els escacs en aquests pobles, perquè fa alguns anys es descobrí amb sorpresa que, a l'arxipèlag de Sonda, existeix una tribu "els batacos" en la qual es practiquen els escacs d'una manera sorprenent, que hi juga gairebé tothom. Aquests fets s'han pogut comprovar; gràcies al testimoni de diferents viatgers que es quedaven meravellats en veure el mestratge d'aquest joc que posseïen aquells homes que fora d'això viuen en un estat salvatge. L'escriptora alemanya Ilse von Sick diu textualment en una lletra publicada al "Berliner Lokal Anzeiger"

del 15 de març de 1931 referint-se als batacos de Sumatra: "tots són coneixedors dels escacs, homes i dones; alguns entre ells en són mestres i de vegades van fins a Medàn per a jugar amb els europeus, i es pot dir que mai no són vençuts". També són recents les interessants manifestacions de l'holandés Dr. Euwe, mestre famós i campió mundial d'escacs-amateurs, el qual ha tingut ocasió d'observar d'aprop el joc dels batacos mentre feia la seva tournée per les Indies holandeses, realitzada l'any passat. No es pensava el senyor Euwe trobar-hi jugadors de tanta intuïció, diu ell que duen el joc des de mig camí amb una gran lògica i que en els finals demostren una gran precisió, inclús — diu — coneixen i apliquen regles desconegudes per nosaltres; únicament fluixegen bastant en les obertures, fase del joc per la qual més es necessita estudi i anàlisi i per la qual, naturalment, estan poc entrenats els batacos.

Així, doncs, hem vist que en plena Oceania existeix un poble que conserva amb una puresa singular el joc d'escacs que va aprendre dels àrabs invasors fa més d'un miler d'anys, i això suposa un fet d'una gran importància, no solament des d'un caire anecdòtic, sinó inclús científic, que obre un horitzó ample als esperits amants de la investigació. Per als que desitgin profunditzar-hi els recomano, deixant de banda nombrosos treballs escampats en les revistes, el llibre documentat d'A. von Oefele que dú per títol: "Els escacs dels batacos" i que fou editat a Leipzig l'any 1904.

Acabat aquest breu comentari, seguim ara el camí dels escacs per Europa. Així que fou importat a Espanya pels àrabs, és fàcil de comprendre que no es féu esperar la seva expansió per la resta del Continent: Sicília, Cerdeña, França, Itàlia, Anglaterra, Alemanya, anaren aprenent successivament el joc d'escacs i les classes intellectuals s'interessaven per aquest esport tan noble i elevat. Aquest fou el mecanisme veritable de la divulgació dels escacs pel vell continent; molts llibres d'història accepten per bona la hipòtesi que els escacs foren duts a Europa pels primers croats que l'aprengueren a Orient. Moltes proves existeixen contra aquesta pretensió, essent potser la més eloqüent per tenir la força irrefutable dels documents, un pergamí que, per cert, es conserva a Catalunya, que és el testament atorgat en 1010 per Ermengol, comte d'Urgell, en el qual aquest personatge deixa el seu joc d'escacs al convent de Sant Egidí. Observeu que aquest testament és del 1010, o sigui, vuitanta i sis anys abans de la primera croada, la qual cosa demostra ben clarament, que els escacs eren ja coneguts molt abans d'aquelles excursions guerres i religioses.

Estès el joc-ciència per Europa, aviat comença a ésser objecte de la predilecció de les persones cultes que el varen adoptar com a passatemps preferit. Alfons X va demostrar-li tant d'afecte que fins i tot n'escriuí un llibre, codi magnífic, en pergamí, que es conserva en la biblioteca del Monestir de

l'Escorial, el qual duu per títol: "Juegos diversos de Axedrez, dados et tablas, con sus explicaciones". Aquesta obra curiosa està dividida en quatre llibres i fou editada a Sevilla l'any 1283. Us podria parlar molt d'aquest document bellíssim, però em fa por d'estendre'm massa; si interessen a algú aquestes qüestions, podrà trobar tots els detalls que necessiti en un llibre crític publicat recentment pel senyor Juan Bautista Sánchez Pérez, que està dedicat exclusivament a l'estudi detingut de l'obra sobre escacs d'Alfons X, el Savi.

Podria citar-vos nombrosos llibres espanyols d'aquesta època, els quals parlen d'escacs i que foren els primers que apareixien a Europa; però temo de fatigar la vostra paciència ben probada. Només afegiré que Espanya tingué molts professors notables en aquella època que solament de tant en tant es sentia parlar d'algun gran jugador foraster. Un dels mestres més destacats d'aquell temps fou l'aragonès Lucena.

Però quan arriba al capdamunt la supremàcia espanyola als escacs és en temps de Felip II, en la qual un clergue de Zafra, que es deia Ruy López de Sigura, demostrà unes qualitats tan excepcionals per al joc-ciència, que aviat la seva anomenada arribà als llocs més apartats d'Europa. Aprofitant un viatge a Roma per a rebre ordres del Sant Pare, va derrotar en aquella ciutat al més important jugador escaquista d'Itàlia, Leonardo da Cutri. Això esdevingué l'any 1572. En veure unes proeses tan notables, Felip II el protegí i el féu anar a la Cort, on escrigué per ordre del monarca un tractat instructiu d'escacs que es llegeix encara actualment amb gust. No es conformà, però, l'italià amb la derrota que li causà l'espanyol i tres anys més tard anà a Madrid, en companyia de Pau Boi de Siracusa, que també era molt anomenat, i, tots dos junts, aconseguiren derrotar el que fou fins aleshores campió invencible. Amb tot, el nom de Ruy López no s'esborrarà mai de la història mundial dels escacs, perquè es deu a ell un començament o sigui manera de començar la partida de les més sòlides entre les que es coneixen a que duu el nom d'obertura de Ruy López o espanyola.

Després....., mentre Espanya anava perdent gradualment el seu poder i la seva riquesa, en altre temps infinits, mentre que els núvols negres d'una tempesta inacabable que ens té encara reduïts a una fracció insignificant d'allò que fórem, s'anà estenent sobre l'horitzó de primer, després sobre el propi cel nacional, mentre un retrocés progresiu que omple de tristesa encara de recordar-ho, anà fent-nos perdre més i més terreny en el camí de la història, anàrem també perdent aquesta gran anomenada que teníem sobre escacs i mentrestant tot somreia al nostre voltant. Jo vull fer ressaltar ací, el fet indiscutible que els escacs agermanen molt bé amb la prosperitat, amb la cultura i el progrés mentre fugim instintivament dels pobles i dels homes que no saben o no volen seguir el compàs de la història. Els escacs abandonaren Espanya gairebé completament en el moment d'iniciar-se la seva decadència. Indubtable-

ment les inquietuds i les incertituds a les quals ens tenien sotmesos les lluites més o menys arbitràries, no era el més apropiat per a proporcionar a l'esperit aquesta tranquil·litat i aquell repòs tan necessari per al cultiu de les ciències i dels escacs, que, després de tot, quelcom té de ciència. El noble passatemps se n'anà a d'altres llocs més preocupats i conscients del seu progrés i així a França, Portugal, Alemanya, Itàlia i l'Anglaterra comencen d'aparèixer persones eminentes que cultiven els escacs i ajunten en obres molt preades els fruits del seu enginy. Amb tot, no hi ha a l'època a què em refereixo (de l'any 1550 al 1650) cap jugador que arribés a aconseguir el nom de Ruy López; ni la de Leonardo, si exceptuem a Greco, el calabrès del qual ja parlarem. De totes maneres, hi hagué un conjunt de mestres, sobretot italians, que donaren un gran impuls al progrés de la teoria del joc. Molts dels noms que són familiars als escaquistes provenen d'aquella època: Carrera, Salvio, Escovarex, Polerio, etc., etc. Els anys en què florien aquests jugadors constitueixen per molts l'Edat d'Or dels escacs. Ja hem dit que en aquest temps arribà al capdamunt el famós italià Gioachino Greco, nascut el 1600 prop de Nàpols, el qual és conegut pel nom motejat de "calabrès", per haver-se educat a Calàbria. La força d'aquest jugador hagué d'ésser extraordinària, per tal com viatjà per tot Europa, sense trobar un adversari digne d'ell. Endut per l'empenta del seu esperit s'embarcà cap Amèrica del Sud en companyia d'un noble espanyol, i morí en tan llunyanes terres poc temps després, a l'edat de 34 anys. Les obres que ens ha deixat Greco són nombroses i molt interessants i encara actualment es llegeixen no solament amb goig sinó amb molt de profit. Les maniobres brillants, els sacrificis inesperats i profunds abunden en aquestes partides i algunes de les obertures que ell utilitzava, entre elles la italiana, es segueixen considerant actualment correctes.

Mort Greco, resten ja solament les seves ensenyances i el seu record. Cap talent nou, cap fet important, no ve a enriquir la història dels escacs. Les guerres terribles que ensagnen tota Europa paralitzen tot progrés intel·lectual. A França, l'activitat bel·licosa del Rei Sol, a Alemanya la guerra dels 30 anys, havien deixat els ànims molt poc a propòsit per a deixar que llurs homes afectats a l'estudi es lliuressin tranquil·lament al cultiu de la intel·ligència. El puritanisme de l'Anglaterra, que acceptava molt malament tota mena de jocs, reduïa també els escacs, però, amb tot, es diu que el rei Carles II els sentia un tan gran afecte, que no es donava de menys de freqüentar la "taverna dels tres mariners" concorreguda per escaquistes importants i disputar-los fortes partides.

A començaments del segle XVIII comença una era nova per als escacs, a la qual podríem anomenar era científica. París i Londres eren ja llavors dos centres importants de cultura, on es jugava molt i molt bé als escacs. París, sobretot, es converteix en el centre escaquista europeu i els noms d'alguns dels

seus cafès (Procope, Regence) van íntimament lligats al nostre joc. Aquells cafès eren el lloc de reunió concorregut pels grans intel·lectuals de l'època i gairebé tots ells coneixien i practicaven els escacs. Per allà desfilaren, Jean Jacques Rousseau, Voltaire. Diderot, D'Alambert, Murat, Robespierre, Bonaparte, (llavors simple oficial d'artilleria), Musset, Victor Hugo, Teophile Gautier, Grévy, Gambetta i tants d'altres. En el cafè de la Regence veié París al gran jugador Lauge, donar lliçons vers 1740 a un jove músic anomenat Philidor, que més tard havia de deixar parat al món escaquista amb el seu talent i les seves originals concepcions de joc. Amb Philidor comença pels escacs l'era veritablement científica. En el seu llibre "Anàlisi del joc dels escacs" es dicten normes sàvies per a conduir la partida i fa remarcar l'atenció sobre la importància dels peons fins llavors tan descuidats. Philidor és, també, el primer que realitza la proesa de jugar diferents partides al mateix temps. A partir d'aquesta època els esdeveniments escaquistes se succeeixen en gran quantitat i rapidesa: es funden Clubs a Anglaterra, França, Holanda, Alemanya i Austria, sorgeixen de tot arreu grans jugadors; el món admira el joc brillant de l'alemany Andersen, s'escriuen obres en gran quantitat i per fi, en 1851, es celebra el primer torneig internacional de professors a Londres, en el qual l'anomenat Andersen obté una victòria indiscutible. Es publiquen revistes, es succeeixen els torneigs i matxs, es concerten lluites per al campionat mundial i ja no es para, no solament a Europa, sinó a Amèrica i en tot el món culte d'ésser reconeguts els escacs com un importantíssim factor instructiu de passatemps.

No vull cansar la vostra atenció anomenant escaquistes il·lustres del segle passat que, a més a més, estan en la memòria dels més profans. Qui no ha sentit parlar algun cop d'Stenitz o de Morphi? Permeteu-me, solament, de remarcar alguns fets, per a demostrar que els escacs han estat cultivats per moltes persones, el nom de les quals conserva la història, ja us n'he dit alguns en el curs d'aquest ràpid assaig històric; a molts homes il·lustres els agradava de distreure's amb els escacs: Luter, Lleó XIII, el president francès Grévy, Frederic el Gran de Prússia, Ivan el terrible, Pau I de Rússia, Jordi III d'Anglaterra, Gustau III, Carles XII i Oscar II de Suècia, el rei D. Sebastià de Portugal, el gran Murat, Bismark, Moltke, Franklin, Tamerlan, Schiller, Goethe, Madame de Sevigné, Lleó Tolstoi, Walter Scott, Tennyson, Ibsen, Schumann, Mendelssohn, Euler, Dumont d'Urville, etc., i, pel que respecta a Espanya, foren afectats als escacs Sta. Teresa de Jesús, Sant Francesc de Sales, Felip II, Amadeu de Savoia, D. Joan d'Austria, Espartero, Balmes, Larra (segons el testimoni de D. Francisco Silvela), Madrazo, Pi i Margall (segons refereix el seu fill, actual diputat constituent), Ramon i Cajal, Benavente i tants d'altres que farien aquesta llista inacabable, si es volgués completar. A part d'això, existeixen moltes obres literàries, en les quals es parla més o menys incidentalment

dels escacs. Ja us he parlat del Corà, ara afegiré la Divina Comèdia del Dant, Camino de Perfección de Sta. Teresa, Examen de Ingenios de Huarte de San Juan, en el qual es fan grans elogis del nostre joc, en tanta de manera, que s'hi diu que els escacs és una de les coses que més descobreixen la imaginació. En la part II del Quixot es parla també dels escacs i també en Guzmàn de Alfarache, en diverses poesies de Gòngora, en La Dama Boba, de Lope de Vega, en Casa de Locos de Amor, de Quevedo, en diverses frases del pare Feijoo, en Los ensayos de Montaigne, en algunes obres de Goethe i en diferents lletres de Mme. de Sevigné, gran admiradora del noble joc, que el definia dient que era el més bell i racional de tots els jocs, en el qual no intervé l'atzar, que un hom mateix es fa de censor i s'aplaudeix i es fa sentir la felicitat en l'intel·lecte.

I ara digueu-me: ¿quin passatemp hi ha en el món que hagi merescut la distinció de tants homes eminents, què tenen els escacs que no posseeixi cap altre joc ni esport? Per contestar aquestes preguntes, ens serà suficient de pensar una mica sobre l'essència mateixa d'aquest joc que per ésser tan científic ni ho sembla. Els escacs són, per a mi, una imatge perfecta de la vida i en això es troba el seu millor encant. Però això són aspectes d'un problema, que mereixen un capítol apart.

Una virtut social que tenen els escacs i que per si mateixa justificaria la seva difusió, és la facilitat amb què es contrauen fermes i cordials amistats al recés d'una mateixa afecció; jo he dit en algun lloc que els escaquistes constitueixen una petita masoneria, i, és que quan un afectat ingressa en el Club d'escacs d'una població desconeguda sempre hi troba un acolliment franc i amistós dels seus socis; no cal mostrar títol més gran davant d'un escaquista per pretenir la seva major estimació, que la pròpia afecció als escacs. No ens neguem que un joc que posseeix aquesta qualitat enclou quelecom en sí mateix que l'enlaira molt per damunt dels restants. En la meua ja llarga experiència d'escaquista puc assegurar que entre els milers d'aficionats que he conegut n'hi ha molt pocs, per no dir cap, amb els quals no hi hagi contret una ràpida i franca relació de companyonia.

Els escacs tenen la propietat d'ajuntar, fins i tot, els enemics: En la passada guerra, el record de la qual encara encongeix el món i les conseqüències de la qual el tenen submergit en una crisi que amenaça d'anihilar-lo, en la passada guerra, us dic, en el front oriental, aprop l'una de l'altra, les trinxeres russa i alemanya, s'entaulaven sovint partides d'escacs entre els soldats dels dos exèrcits, aprofitant les estones pacífiques que deixaven els horrors de la batalla. Servien per a marcar les jugades respectives, uns grans cartells que alternativament treien fora de la trinxera el d'una banda i el de l'altra; vegeu aquests enemics acarnissats com s'humanitzaven al conjur del més noble dels passatemp, oblidant les rivalitats que els tenien enfrontats i la partida

seguia el seu curs plàcidament, mentre no fos interrompuda bruscament pel toc de trompeta que manava tornar a lluitar; en aquest cas, paraven aquestes relacions cordials, i aquells homes semblaven deixar d'ésser-ho per a convertir-se en feres que anaven a destrossar-se bàrbarament els uns amb els altres. No cal fer comentaris a aquests fets emocionants que ens conten relacions fidels de la passada guerra mundial.

Però encara hem d'agrair als escacs d'altres sensacions inoblidables. Primer de tot, la profunditat de les seves combinacions que exigeixen sempre de la nostra part un grau d'atenció més o menys intensa, fa que quan juguem una partida, quan estudiem un final o resollem un problema, ens distreiem d'allò que ens envolta. Quina virtut tan inestimable és aquesta! Potser una manera d'oblidar completament, per bé que de moment les nostres penes, les nostres preocupacions, les nostres amargors, que van constantment al pensament de l'home més feliç emboirant el seu benestar i obscureixen amb tons grisos o negres els colors, per molt vius que siguin, de la seva existència. Això que us estic dient no és passió d'afectat; és la pura realitat. Entre els que m'escolten hi ha escaquistes molt destacats que cultiven, a més a més, d'altres aficions artístiques o esportives; doncs jo us convido a què els pregunteu quin dels passatemp amb els quals distreuen llurs lleures, contribueix més intensament a allunyar del seu esperit les preocupacions diàries. Jo estic segur que tots us contestaran unànimement: Els escacs. Benvingut sigui, doncs, aquest joc, ja que posseeix la inestimable virtut de transportar-nos a regions on no imperen les passions humanes i a les quals no arriben les calamitats que ens afegeixen continuament. Ho encerta el Dr. Tarrasch quan diu, en el seu últim llibre, que els escacs posseeixen la rara propietat de fer l'home feliç.

Però vet ací, precisament, que aquesta circumstància, el goig intens que ens proporcionen, fan dels escacs un joc perillós perquè fàcilment ens inclinem a dedicar-hi més temps del que ens permet la nostra obligació diària. Els escacs requereixen més que no cap altra distracció les regnes constants de la nostra voluntat per a consagrar-li el temps en la mida del que cadascú disposi. En aquest sentit jo l'he comparat algun cop als estupefaents, perquè, igualment que ells, en provar les sensacions agradables que ens produïxen amb facilitat es cau en un abisme perillós. Jo sento la necessitat d'advertir-vos, ara, d'aquest perill, com ja l'he advertit, pel que fa el cas, en algun dels meus treballs periodístics. L'afectat s'ha de convèncer de la importància real dels escacs, que no són una ocupació que valgui la pena dedicar-li tota una vida, encara que no deixa d'ésser un passatemp que mereix dedicar-li tots els nostres lleures. Perquè dins llur innocència aparent, els escacs enclouen una imatge perfecta de la vida, una escola altament moral, una lliçó constant de modèstia que desgraciadament no tots aprofiten; és a dir, la seva pràctica constitueix una agradable i útil gimnàstica intel·lectual, que estén les nostres

facultats naturals estimulants l'intel·lecte, guiant la nostra lògica i exaltant la nostra fantasia; ens ensenya, a més a més, a ésser cautes i previnguts en la lluita per la vida i contribueix a la formació del caràcter.

Els escacs són una imatge de la vida i en començar us he parlat dels ensenyaments que mitjançant el joc-ciència, el seu mític inventor alligona el monarca orgullós i dèspota: Ets molt — li deia, — si vols ho representes tot per al teu poble, la teva vida i la teva prosperitat signifiquen la vida i la prosperitat dels teus súbdits, però no oblidis que en la vida, com en els escacs, el rei no és res sense la cooperació, sense la protecció i sense l'afecte del seu poble, els seus moviments són lents, no pot fugir per sí mateix del perill i menys encara atacar els seus enemics, necessita que els seus súbdits cobreixen amb llur propi cos les sagetes dels seus adversaris i, si aquesta protecció s'atura per qualsevol motiu, si els que li són fidels deixen d'estar disposats a sacrificar-se en tot moment pel senyor llur, aleshores aquest sucumbirà irremissiblement, víctima dels atacs del seu rival. Quin bell exemple és aquest, per tot aquell que frueix d'un lloc enlairat! Què sorollosa serà la seva caiguda si la seva conducta no el fa en tot moment mereixedor de l'afecte i de la confiança dels que el dugueren al cim! La història està plena d'exemples ben eloqüents d'aquesta gran veritat. Sempre han calgut les valls pregones per tal que semblin les muntanyes més altes. Sempre ha estat necessari que hi hagi algú que amb la seva modesta, però necessària petitesa, faci ressaltar la grandesa dels que s'encimbellen. Tot això ens ho ensenyen els escacs amb una eloqüència no superada.

Però encara ens convida a arribar més enllà aquest joc. Observeu que intervenen en la lluita peces de força molt diferent: la dama poderosa, gairebé omnipotent; la torre augusta i de pesats, però eficaços, moviments; l'alfil, actiu a gran distància, com el rifle d'un tirador experimentat; el cavall capriciós i desconcertant en el seu camí variable; el peó, constant i humil en els seus avenços, per bé que anant duent a la motxilla una corona reial, com diu, en estrofes brillants en el seu "Himne als Escacs", el gran poeta català, a qui tan estimo i admiro, Sr. Jaumeandreu. Quina vanitat deu sentir la dama en començar la lluita, quan totes les peces estan en formació, ordenades en batalla! Què seria de vosaltres, peces totes, sense el meu suport totpoderós, deu dir-se ella mateixa? Com es pot comparar la meua gran activitat, la meua valentia, la meua rapidesa d'acció amb els vostres moviments limitats? ; Humils peons, és veritat que en començar a lluitar ens donen els vostres cossos una protecció i un recer relatiu, però, amb tot, no valeu tots junts tant com jo! Amb tot....., comença la lluita, cau la reina víctima d'un parany fet a traïció i allà resta un humil peó que corre ràpidament i penetrant inesperadament en el camp enemic verifica la més admirable i misteriosa de totes les metamòrfosi i es converteix en Dama. D'altres moments passa que una posició determinada, en la qual les peces po-

deroses no poden resoldre el conflicte que s'estén sobre el seu partit, ve un peó o una peça menor a realitzar un servei eficaç, a aclarir l'horitzó. ¡Com s'han de doblegar llavors totes les vanitats! ¡Com hem d'admirar llavors les grans semblances que ens ofereixen aquests fets amb la vida real! No hi ha res al món, per insignificant que sembli, que no tingui assignat per endavant un paper en el gran concert de la vida. ¡Qui sap si en un moment donat la intervenció oportuna d'un home obscur, d'un detall trivial, no són capaços de canviar el curs de tota una nació! Vosaltres, reusencs, estareu conformes amb mi, en què ningú no és capaç de calcular el canvi brusca que imprimí, en el curs de la nostra pàtria, l'assassinat del vostre Prim, del nostre Prim, per una mà traïdora. ¿Pogué el mateix criminal donar-se compte per endavant de les conseqüències tan importants i llunyanes de la seva acció infamant? ¿Podia algú esperar que aquell home desconegut, ignorat, pogués tenir en la política espanyola força més intensa que la dels ministres més il·lustres i la dels diputats més eloqüents d'aquella època?

He presentat davant dels vostres ulls, per bé que d'una manera breu, les gran ensenyances que pot treure dels escacs un esperit amant d'arribar al fons de les coses. Però encara poden arribar més enllà en aquestes ensenyances, si fem intervenir en les nostres meditacions, no solament a les peces, sinó a la mà i al cervell del jugador, que res no serien les peces sense aquella mà i aquell cervell per a guiar-les, que és el jugador. L'escaquista és l'únic responsable de la batalla, el camp de la qual és el tauler. No és poca cosa un joc en el qual el jugador és l'únic artífex del seu èxit o del seu fracàs, un joc en el qual l'atzar no intervé per a res, un joc que ens encara amb la nostra pròpia capacitat intel·lectual, amb la nostra inventiva i la nostra imaginació i que no permet a la bona o a la mala sort el resultat favorable o advers de la lluita. L'afectat podrà tractar d'enganyar-se a sí mateix ideant pretextos inútils per a disculpar els seus fracassos, però aviat queda convençut que ningú no creu les seves paraules i acaba per a dominar el seu amor propi i per reconèixer que solament és ell el veritable causant de les seves derrotes. Quan l'afectat ha adquirit aquesta convicció aprèn d'ésser humil, no sols en els escacs sinó en els altres ordres de la vida, perquè si un joc innocent que, a cop d'ull, sembla susceptible d'ésser dominat per la intel·ligència humana escapa moltes vegades a les seves previsions. ¿Què deixarà de passar en altres activitats i disciplines molt més complexes i molt menys concretes que els escacs, en els quals, per dir-ho així, tot està sota els ulls?

Fetes aquestes consideracions, haureu de convenir amb mi que els escacs demostren palpablement a l'home quan limitat és l'abast de la seva intel·ligència, que ell creia capaç de saber-ho i dominar-ho tot. Per a arribar a saber quelcom, als escacs, cal estudiar-ho molt a fons. Quan us presentin un jugador que presum, que encara n'hi ha, que us digui que la seva força la deu al seu

propi talent, que mai no ha estudiat la teoria del joc-ciència, no el cregueu, perquè les seves paraules solament tendeixen a dissimular els estudis que ha fet, que, pel que es veu, no li semblen un camí prou noble per arribar a la possessió de la veritat. Sense estudiar la teoria, ningú no pot per molt de talent i molta intuïció que li hagi proporcionat la naturalesa passar d'una mitjana força. Així, doncs, si els escacs exigeixen un esforç notable per ésser dominats solament parcialment, imagineu-vos l'esforç i la constància que exigeixen d'altres disciplines més difícils i més necessàries per al progrés de la humanitat.

Vaig a donar per acabat aquest parlament, que ja va resultant excessivament extens. Els països més avençats s'han donat perfectament compte de la importància social dels escacs, del seu immens valor educatiu i han dispensat la seva protecció als que el cultiven. Tots els pobles cultes senten actualment un gran respecte pels escacs; els més alts personatges patrocinen els torneigs, es fomenta la creació d'escoles on s'ensenya el joc-ciència i de les quals hi ha diferents exemples a Rússia, Alemanya i Argentina. En la primera d'aquestes nacions, de règim modern després de tot i, per tant, més sensible a totes les exigències i aspiracions de l'època actual, s'ha creat en el Ministeri d'Instrucció Pública un departament exclusivament dedicat als escacs. Les grans emissores de ràdio de diferents països escampen, amb les seves ones ensenyances sobre escacs eixides dels llavis dels més importants jugadors que recorren el món d'un extrem a l'altre. Els grans diaris dediquen periòdicament les seves columnes a deixar espai a informacions sobre el noble joc. Tot això constitueix una prova evident del gran valor social dels escacs.

A Espanya estem encara força allunyats per a concedir al nostre joc el grau de cultura que per dret propi li correspon; deurà fer uns quinze anys, cap diari ni revista no dedicaven atenció als escacs, però actualment contemplem plens de goig una renaixença que sembla prometre realitats fecundes en un futur pròxim. Fruit d'aquest ressorgiment fou la creació de la Federació Espanyola d'Escacs, la propaganda i organització de la qual comença de sortir els seus efectes. Us deia que jo veia ple de goig aquest ressorgiment espanyol dels escacs i la meva alegria, no solament obeeix a la meva condició d'afectat, sinó que jo crec que aquesta naixença és de bons averanys. Ja heu vist de quina manera han anat sempre agermanats els escacs: la cultura, amb la pau dels esperits i amb els bons costums. Un poble que juga als escacs, i el nostre comença ja a fer-ho, sobretot a Catalunya, és un poble que dóna valor al seu propi intel·lecte, que desitja cultivar-lo i desenrotllar-lo intensament i si aquest poble jugà als escacs, al mateix temps que s'entrena en la lluita, i cal no oblidar que també la vida és lluita oblidarà d'altres passatemp i costums perjudicials que més que no pas cercats o inventats per nosaltres, són la deixa trista

d'una tradició viciosa, inactiva i enervada per la inconsciència de la pròpia responsabilitat.

Jo m'atreveixo a animar-vos a tots perquè aprengueu els escacs: jo us asseguro que no us pesarà perquè tots els que dediquem a ell els nostres lleures ens sentim cada vegada més lligats i atrets per l'encant misteriós de la seva complicació paradoxal. Tots els escaquistes devem al nostre joc preferit emocions inoblidables. De mi sé dir-vos que per bé que m'haguessin donat els escacs solament la satisfacció que sento avui dirigint la meva humil paraula a un auditori tan selecte, seria aquesta una raó més que suficient per donar per ben esmerçada tota la sollicitut que m'ha costat poder-ho atendre.

Veig amb goig que aquesta bella ciutat que ha estat el breçol de tants homes eminents compta ja actualment amb deu clubs d'escacs que són l'exponent fidel de la seva constant preocupació d'anar sempre al compàs del camí dels temps. No he de donar per acabat aquest acte sense expressar el meu desig més fervent — estic per dir gairebé la meva convicció més ferma—que Reus, que sabé donar vida i estimular l'esperit bel·licós i polític de Prim, aquell heroi gloriós dels Castillejos, que féu tan per Espanya i que estigué a punt de salvar-la; que una ciutat com Reus que produí un pintor de la fama de Fortuny i que inspirà a un literat de l'alçada de Bartrina, sabrà, en un dia no pas llunyà, descobrir el talent escaquista nascut al seu reces i donar-li l'impuls necessari per difondre el seu nom pel món, d'una manera semblant, com honoren llurs pàtries respectives, aquells genis immortals que es digueren Ruy López, Philidor, Morphi, Lasker, i l'honoren els actuals mestres Capablanca i Aleckine.

He acabat.